

SENT PÅ AFTONEN DET SJUNDE DYGNET

Några ord om en redan klassisk självbiografi och dess författare samt ytterligare några om C_2H_5OH och annat omänskligt elände

av

Mats Parner

”... Sedan följer så mångahanda krankheter såsom hitsla, röd ögon, mörk ögon, dövhet, minneslösa, näsakvav, näsadropp, bröstbränna, halsbränna, lungosot, leverböld, ond mage, bukplågor, mångahanda flytande, kallpiss / ... / och ho kan det wäl alltsammans uppräknas?”
(Laurentius Petri i skriften **Emoot Dryckenskap**, 1557)

☐☐☐ ”In i mörkret” – Djupt in i det tätande mörkret... – heter den sista tredjedelen av Per Olov Enquists minnesvolym **Ett annat liv** (Norstedts 2008). ”Från mörker till ljus” kunde han också ha betitlat de avslutande 150 sidorna, men det hade troligen låtit för banalt och lättköpt i P. O:s författar- och berättaröra. Sällsynt gripande är helvetesskildringarna i slutkapiteln under alla omständigheter (och fullkomligt lysande är boken i sin helhet).

Tisdagen den 6 februari 1990 tas Enquist in på ett behandlingshem för grava missbrukare. Det blir för hans del tredje resan på kort tid, och som gammal höjdhoppare registrerar han det ”nya personliga intagningsrekordet” med viss dyster tillfredsställelse: 1,90 promille. Hans uråldriga saxrekord på 1,98 (meter) från glansdagarna på 50-talet är uppenbarligen i farozonen...

Institutionen heter Kongsdal och gränsar till Fredensborgs slott på Nordsjälland, där den tyske livläkaren Struensee en gång i tidernas morgon inledde sin olycksaliga kärleksförbindelse med drottning Caroline Mathilde. P. O. delar rum med en oavlåtligt snarkande 150-kiloskoloss från Jylland, Greven kallad, men låter sig icke bekomma: vid 22-tiden just före läggdags den femte natten plockar han mödosamt fram sin Toshiba och börjar skriva ut den berättelse han så länge planerat.

Den skall heta **Kapten Nemos bibliotek**. Stort mer än så vet han ännu inte.

Trots rumskamratens allt bastantare timmerstockar märker Enquist, till sin ohöjda förvåning, att hans tangenter inte längre gör sig skyldiga till flagranta lydnadsbrott. I stället fogas den ena satsen till den andra som vore upphovsmannen plötsligt beväpnad och osårbar. På liknande vis fortsätter arbetet sedan under de följande nätterna. Mot alla odds är Enquists skrivförmåga och samme mans fabuleringskonst intakta; han trodde sig rätt samvetsgrant ha dränkt alltsammans i alkohol. Så förhåller det sig alltså inte. Med ens har ”ett annat liv” blivit honom givet.

I allt detta finns inget verkligt förnuft och ingen egentlig logik, men icke desto mindre står den forne vanedrinkaren åter med bägge arbetsfötterna på jorden efter den tredje behandlingsresan. Det sker fortfarande under på Jorden, den irrande planeten.

Som ett otvetydigt bevis för dessa sakernas tillstånd kunde ‘bibliotekskapten Nemo’ inhandlas för ett skäligt penningbelopp i alla välsorterade boklådor i december 1991. Det är en

berättelse om P. O. själv och hans mor och vidare om "Eeva-Lisa, bortbytet och döpojken". Ja, ytterst är det, med den bibliska terminologi som Enquist ibland anlitar, en roman om pånyttfödelsen och (åter)uppståndelsen. 'Nemo' har sedan följts av ett kvarts tjog teaterpjäser och ännu en knippe romaner med **Livläkarens besök** (1999) och **Lewis resa** (2001) som de bästa.

Under de senaste 18,5 åren har Enquist inte druckit en droppe, i vart fall inga droppar spetsade med alkohol. Han benämner sig *inte* nykter alkoholist – men väl helnykterist. Det beror ytterst på att han avlade nykterhetslöfte i sin lilla hemby Hjoggböle (Västerbotten) redan i koltåldern, då som förtröstansfull medlem i "Hoppets Här", och nu vill han slå vakt om kontinuiteten. Att han i årtal brutit sitt ungdomslöfte, och gjort så tämligen omsorgsfullt, är i skrivande stund en av de bakgrundsvariabler han inte längre kan påverka. I desto högre grad kan han verka.

Uppenbarligen är det precis vad han gör alltsedan den 6 februari 1990.

☒☒☒ För halvannat år sedan publicerade den renommerade medicinska facktidskriften **The Lancet** en brett anlagd studie gällande tjugotalet droger och dessas latent farlighet. Drogerna bedömdes från tre utgångspunkter: (a) risken för olika tillvänjnings- och beroendetillstånd; (b) risken för skador på vitala organ och viktiga kroppsfunktioner hos enskilda brukare; (c) risken för icke önskade sociala konsekvenser i form av våldsutövning, trafikolyckor, sjukskrivningar, dekadent livsstil, kriminalitet (etc, etc) till följd av drogbruket.

Det visade sig att alkoholen kom på en mindre hedrande femte plats – distanserad bland annat av kokain och heroin men graderad som farligare än anabola steroider, cannabis, ecstasy, LSD och amfetamin.

Dessa sakförhållanden torde stämma till eftertanke. T ex vore det en självklar följd av **Lancet**-studien att all industriell framställning av, all kommers med och all reklam för drogen alkohol skulle förbjudas på ögonblicket, om (jag skriver uttryckligen *om...*) konsten att yxa till brända och destillerade drycker hade upptäckts i dag. Precis lika självklart vore det att spärra in Torp- och rikemanshustrun Anitra Linnéa Steen, 59, på livstid i Kumla-bunkern för hennes göranden och låtanden som VD för Systembolaget under 2000-talet (givet den nämnda studien).

Men i stället för ett par decennier i buren får Anitra S ett generöst avgångsvederlag på 100 000 kronor i månaden fram till sin död. Så värderar man hennes insatser.

Skälet till detta och annat mera är att vi sedan urminnes tider har en etablerad alkoholtradition här i riket. Därför är det inte politiskt möjligt, eller ens önskvärt, att kriminalisera öl-, vin- och spritproduktionen resp. -konsumtionen i Sverige och i övriga Europa. I gengäld kan vi alltjämt verka för en restriktiv alkoholpolitik. Obestridligt är att våra dryckesmönster och dryckesseder – det svensk/finska (rå)supandet – tillhör problembilden och måste uppmärksammas, men lika sant är att de åtgärder som inskränker tillgången på alkohol också är just de ingrepp som bättre än andra värnar folkhälsan. Det betyder att initiativ som högre priser, fasta åldersgränser, goda kontroll- och tillsynsmöjligheter, begränsningar av mängden alkoholbutiker (systembolag) och mindre frikostigt tilltagna serveringstider på barer, klubbar och restauranger, o s v, får positiva effekter. Det visar all in- och utrikes erfarenhet.

T ex minskade alkoholskadorna här i landet mycket påtagligt under vår närmare fyrtio år långa motboksperiod (1917-55) med tillhörande Brattssystem.

Grundproblemet är, vågar jag påstå, det allt friare spritflödet och de begärliga dryckesvarornas relativa lättillgänglighet. Drogens ständiga närvaro i näst intill alla sammanhang är i praktiken det verkliga dilemmat.

Alkoholkonsumtionen i 2000-talets Sverige är mer än dubbelt så hög som på 50-talet. Man har vidare beräknat att samhällskostnaderna för utgifter relaterade till olika typer av alkoholskador numera uppgår till 100-150 miljarder kr årligen. Under den senaste femårsperioden har antalet kvinnliga alkoholproblematiker i Välfärdssverige ökat med alarmerande 50 procent, medan de manliga olycksbröderna svarar för 25 procent ökning. Allt fler dör i olika leversjukdomar. Till det tidiga 1800-talet med dess rekordhöga konsumtionsnivåer är avståndet ännu långt, men för närvarande rör vi oss oförtrutet i den riktningen.

Enligt det (US)amerikanska läkarförbundet är alkoholism en ”kronisk, ursprunglig och obotlig sjukdom”, främst kännetecknad av att den sjuka mist förmågan att kontrollera sin förbrukning. Ett liknande synsätt finns hos Anonyma Alkoholister (AA) liksom bland företrädarna för olika behandlingsformer av så kallad ”Minnesota”- och 12-stegstyp. Sjukdomsteorin lanserades för nästan 160 år sedan av en svensk läkarlegend, Magnus Huss (1807-1890), och återfinns i svart på vitt i dennes **Alcoholismus chronicus**.

Nej, intet nytt under solen!

För min del betvivlar jag att alkoholismen förtjänar sjukdomsetiketten. Snarare handlar det om ”beroendetillstånd” av skilda slag, och sådana är gradvisa och relativa. Förstucktet noterar jag i det sammanhanget att det ligger i alkoholindustrins – rent affärsrättsliga – intresse att uppfatta våra alkoholproblematiker som sjuka. På så sätt hamnar missbrukarna/de drabbade i fokus och inte ’det fria flödet’. Men återigen: avgörande är den rikliga, ja den allt ymnigare, förekomsten av de åtråvärda dryckerna i vår 20-talskultur. Vad som måste åtgärdas är det faktum att spriten blivit så lättillgänglig och totalkonsumtionen så hög. Klassad som sjuk tenderar man dessutom att betrakta sig själv som objekt (patient och olycksoffer) snarare än subjekt. Därigenom löper man risken att, styckevis och delat, förlora makten över sitt liv. I stället får vårdinrättningar och medicinsk expertis en oproportionerligt stor del av ansvaret för den enskildes rehabilitering.

Av det nu sagda följer givetvis inte att alkoholskador är självförvållade. Att påstå något sådant vore att ge uttryck för den mest ohöjda cynism. Orsaken till att så många hamnar i sprittrasket må variera från fall till fall, men känt är att vissa människor blir förälskade i drogen redan vid första ögonkastet och då utsätter sig för långt större risker än alla andra. Deras lustcentrum stimuleras med omedelbara ’kickar’ som följd. Tyvärr är kärleken aldrig besvarad...

Vi är pinsamt medvetna om att ’Jeppe super’, men ingen vet egentligen varför. Författaren och samhällsdebattören Lars-Åke Augustsson påpekar i sin stridsskrift **Full frihet** (Leopard 2006) att var och en som dricker sprit – även måttlighetskonsumenten – faktiskt bidrar till att antalet ”problemjeppar” blir fler och fler.

Ja, hur vi förhåller oss till alkoholen är ytterst en solidaritetsfråga.

☘☘☘ Det var som sagt vid 22-tiden den femte natten på det tredje behandlingshemmet som Per Olov Enquist insåg att han alltjämt kunde skriva och att Undrens tid ännu icke förgått. Till saken hör dock, törs jag påstå, att dramat under den sjunde natten på hans andra vårdinrättning (belägen på Island långt från all ära och redlighet) betydde än mer.

”Någon gång måste man ta ansvar för sitt liv”, heter det med en plötslig vändning på sid. 511 i hans nya bok. ”Jag gör det i natt.”

Tidpunkten är december månads inledningsskede 1989. Han tänker fly och just genom flykten ta det yttersta ansvaret.

Sagt och gjort – efter att ha fattat det avgörande beslutet rusade han ut på den ensliga tundran i bara strumplästen och sprang allt vad tygen höll i fem minuter. Raklång pustade han sedan ut i en isländsk snödriva, motstod frestelsen att somna in och frysa ihjäl, tog sig med uppbyggande av de sista kraftreserverna fram till en upplyst människoboning, den enda på mils avstånd, och bad värdfolket att ringa polisen. Därefter återbördades Enquist till vår svenska civilisation och fortsatte att dricka ännu några månader. Icke desto mindre betydde dramat under sjunde natten på Island en definitiv vändpunkt. Med ett par veckors fördröjd utlösning manifesterades sedan P. O:s isländska föresatser på behandlingshemmet i danska Kongsdal den femte natten och tog gestalt i kapten Nemo.

Det har sagts och skrivits, på kultursidor och i andra sammanhang, att Enquist själv inte tycks förstå varför han drack så mycket och så länge. Såvitt jag kan se är detta inte riktigt. Text låter P. O. antyda att hans redan vid 31 års ålder bortgångne far, ”n’Elof”, troligen var missbrukare. ”Nu ska I dö”, säger mormodern till sonsonen ”Per-Ola”, när hon ligger på sitt yttersta – varpå hon manar honom, på äkta västerbottens-dialekt (och på sid. 115), att inte ”komma ut i spriten som n’pappe”.

Sålunda avlägger P. O. nykterhetslöfte mycket tidigt. Och av alla fåglar älskar han naturligtvis trollsländorna mest. Det kan man ha all förståelse för.

Mats Parner